

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כב, תשל"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עוד על העגבנייה

לשוננו לעם, קונטרס ג (ריג)

לפרק ב, למה נקרא שמה עגבנייה, ומה עלתה לו לשם הזה? נ'סיף עוד קטע ממכתבו של יעקב זלוטניק בעיתון 'השקפה' שערך אליעזר בן-יהודה. המכתב נתפרסם בד' ניסן תרס"ח:

עד כמה מרבים בחקוי אצלנו נוכל להוכח מוזאת כי את הפרי הידוע "טִמְטָה" הצומח בארץ ישראל מכנה האדון קלוזנר ב"מלון של כיס" בשם הזמה "עגבנית", מפני שבצרפתית קוראים לו pomme d'amour. שפיר מאד! הכי באמת הצטרך ה' קלוזנר לתרום אותו בשם זה ולא מצא לו שם אחר כלל, למשל: סומקנית כהצעת ה' א.ז. רבינוביץ, או "אדמדמנית", אם באמת אין לו שם אחר...

ראה לעניין זה עמ' יד והערה 7 בקונטרסי.

לפרק ג, גולה דוחה וארץ-ישראל מקרבת, מעירה מרת פנינה מיזליש מרמת גן:

לאוסף קטעי הספרות, שגלקטו בו, בדבר היחס אל העגבנייה בפולקלור יהודי מזרח אירופה, מצרפת אני קטע משל הסופר האידי הגודע פרץ מארקיש, בספרו "טרָאָט פון דירעס", מתוך המהדורה שיצאה לאור בהוצאת "סאָוועטסקי פּיסאַטל", מאסקווע 1966, בעזרתם של אלמנת הסופר ושני בניו.

זוה תרגום הקטע:

“היו פליטים שהתייחסו אל העגבניות בהסתייגות. מהם שהיו סבורים שזה מאכל טרפה; ואע”פ שירחמיאל הוכיח באותות ובמופתים, שאין העגבניות טרפה, שהרי מברכים עליהן “בזרא פרי האדמה”, מכל מקום הוא עצמו לא טעם מהן. לגביו הייתה הסיבה, שפעם אחת, עוד בבית הזריו בפולין, עבר ליד ביתו של כומר, וראה בעד החלון שורה של עגבניות, שהתחממו בשמש. אז בא לידי מחשבה, שהעגבניות הן מאכל קאתולי, ולפיכך מוטב להימנע מהן” (עמ’ 167).

גם בקטע זה, כמו בשאר הקטעים, שהובאו בקונטרס על העגבנייה – מעירה מרת מיזליש – ניפרת ההסתייגות של יהודי פולין, בתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה, מאכילת העגבניות, אם פי מודגש כאן פי הסתייגות זו לא הייתה פללית, וכבר היו יהודים, שהיו מוכנים לאכול פרי זה, ואף ידעו כיצד מברכים עליו. אך עדיין היו שראו בו מאכל נכרי מובהק.

מר שמעון תודר, יליד סאנוק, גאליציה, איש רמת גן, מסייע בידי בן עירו שלום קרמר (ראה בקונטרס, עמ’ פ) ומוסיף לנו מרשימותיו שני קטעי ספרות נאים בעניין זה: – הוא אוכל טרפה הוא אוכל – נכנס גדלקה לתוך דבריו של אביו ורק כמה פעמים מחמת מיאוס שאחזו. – הוא עגבניות הוא אוכל, פה... מלא דם של חזיר, פה... (חיים הזו, ביישוב של יער, הוצ’ שטיבל, תר”ץ, עמ’ 96) וזלמן שניאור באפוס היערי שלו, בעל הפרוה (פתבי

זלמן שניאור בתבנית גדולה, הוצ' דביר תשך, ח"ב, עמ' רכד) משוה את השמרקעות לעגבניות:

הוי, שְׁמֶרְקֵעוֹת תִּאָוֶה! כָּל חַף טוֹעִים יִפְרָם,
אֶת שְׁחוּרֵי הַבָּשָׂר, הַפְּרוֹשִׁים מֵעוֹלָם הָזֶה –
וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא בְּפִי יְהוּדִים קִרְתָּנִים,
הֵן אוֹכְלֵי חֲזִירֵי הַבָּר, וּמִכֶּן שֶׁכֶּף הוּא –
טָמֵא הַמֵּאֲכָל כְּאוֹכֵל, שְׁנִיָּהֶם מְקַצִּים כְּאֶחָד.
כְּמֹהוּ כְּפָרִי הָעֵגְבָנִית: זֶה נִזְוָה מִדָּם
וְהַשְׁמֶרְקֵע מִמֶּנּוּ עֲצָמוֹת... כֶּף דִּעְתָּם, הַקְּבוּעָה
כְּדָרְכֵן בְּמַחֵם וּבְפִיהֶם וְאֵין לְהַזְיָה.

לאחר הדפסת הקונטרס הגיעתני מפירנצה גם תשובתו של הפרופ' דווטו (Devoto) מהאקדמיה דלה קרוסקה Accademia della Crusca (ראה בקונטרסי, עמ' לב, את תשובת הפרופ' גראססו מטורינו, בטעות נדפס שם מילאנו). תשובה זו חופפת ביסודה את תשובתו של הפרופ' גראססו. האקדמיה המציאה גם עדויות, שלפיהן בדיאלקט של סיציליה מכונה לפעמים גם החציל 'תפוח אהבה'. אני מודה לאקדמיה דלה קרוסקה על היענותה האדיבה.